

Horváth István A magyar paraszt élete – I. világháborús veteránok levelei az Illyés-hagyatékban (2. rész)

"A világháborúban annyi szenvedés és megpróbáltatás érte a magyar paraszti ifjúságomat, hogy annyi talán sem azelőtt, sem azután nem volt. Minek volt ifjúságom, mikor kérges kezemmel megkeresett kenyeret is messze a harcok mezején kellett megenni."

1. levél: Viola József, Torvaj - „Közepes”

„Tisztelt szerkesztőség, hogy mi fáj, az alábbi soraimban felhozom. Ötvenhét éves vagyok, negyven hónapig el kellett hagynom a kedves családomat, hogy hazámat és családomat az ellenség megcsúfoltatásától megmentsem. Többi bajtársammal együtt feláldoztuk testi épségünket, egészségünket, azért, hogy sorsunk jobbra forduljon, de csalódtunk.

Amíg a dúló háború tartott, addig ígértek. Hogy minden hadba volt magyar, akiknek családjukat el kellett hagyni a haza megvédéséért, azok háború után kapnak tizenöt hold földet. Még ma sincs abból semmi, úgy látszik, elég az, hogy megígérték - így van ez.

[...]

A jobb szemem elvesztettem a világháborúban, a bal szememmel se sokat látok - és fáj. Még egy fillér segedelmet sem kapok.”

24. levél: Mészáros Varjú Lajos, Alsószeli - „Közepes”

„[A háború után] látnom kellett szegény hazánk letiprását. Látnom kellett, mint hurcolják el a csehek a harcokból hazatért bátyámat. Látnom kellett, mint verik, kínozzák a falunkba megjött katonákat. Látnom kellett, mikor közülük egyet mellbe lőtt egy cseh katona. Látnom kellett, hogy erőszakolják rá a kisbíró, hogy dobolja ki a faluba, hogy ha meg nem adjuk magunkat, fölgyújtják a falut. Bele kellett törödni sorsunkba. Halálos csend ült falunkra és az itt élő egész magyar társadalomra.

Azután már nem vertek a csehek. Azután még attól is fájdalmasabb ütések kaptunk: vert bennünket saját fajunk. Nagygazdáink, birtokosaink szövetkeztek a zsidó nagybérlőkkel és szorították le napszámainkat és kereseti lehetőségeinket. S közben ha mink védekeztünk, akkor ránk fogták, hogy mi nem vagyunk magyarok. Persze az nem volt baj, hogy ők a cseh csendőrt, fináncot és a többi nagyfejűt bankettekre hívták meg, hogy a cseh nemzeti ünnepre kényszerítették gyermekeinket a cseh himnusz elszavalására, avval fenyegetve meg, hogy apádtól megvonassuk a rokkantségélyt, ha el nem mondom.

Minket minden áron csak kiszorítani akartak minden téren. És ez még fájdalmasabb ütés volt ránk, mintha ellenségünktől kardlapot kaptunk volna.”

34. levél: Misák Ferenc, Nagydobrony - „Közepes”

„1912-ben besoroztak katonának a 65. közös gyalogezredbe. Be is vonultam Munkácsra, 2 hét letelte után beosztottak a 6. hegyi tüzérezredbe. Travnik volt az állomásom, itt töltöttem 2 és fél évet mint tiszt lovász.

1914-ben ott ért a világháború, augusztus 28-án kaptuk a parancsot - irány: Visegrádi Itt is kivettem a részem az első ütközetből. Jött a második felvonás: Zvornik. Itt is jól sikerült az áttörés. Én persze kimerülve, többnapos előnyomulás után, megfagyott lábbal Kragujevac alól Valjevón át menekülve, fogságba kerülésemből Sábáénál átkelve a Száva

folyón. Direkció: a zágrábi kórház!

Három hónap letelte után a káderemhez érve 2 heti szabadság után az olasz frontra önként jelentkeztem. Karintián át, onnét Dél-Tirol, Rovereto, [olvashatatlan], Asiago, ezek mind emlékezetes napok. Trieszt, a tengerparti öböl, görzi offenzívák - így fest az én lelkivilágom.

A káderhez újra: Kassa, 2 heti szabadság. Utána önként le a tiroli hegyek közé. 1917 novemberétől Roveretóban televe a Monte [olvashatatlan]en lévő állásunkban várva az újabb támadásokat. Valósággal igazi regébe illő áldozat minden, amit itt elmondok.

1918. április havában megkaptam a görzi, tiroli, karintiai és szerbiai hadjáratokért a kizezüstöt és Károly Csapatkereszt vitézségi érmet és a rokkantságomat is.

De még a megélhetésemről eddig senki nem gondoskodott..."

51. levél: Bolvári Istvánná, Kecel - „Közepes”

„1915-től 1919-ig férjemet nem is láttam, és bármennyire gyötörtem magam - keveset étkeztem, éjszaka a férjemet sirattam -, mindig erősebb voltam. És akkor rábíztam magam az isteni gondviselésre, férjemet a Pádúai Szent Antal oltalmába ajánlottam, és minden fáradságomat a Magyar Hazámnak szenteltem. Igaz, hogy a fronton nem voltam, se ápolónőnek nem mehettem, mert a haldoklótól, halottól irtózom. Azt gondoltam, hogy avval is nagy szolgálatot teszek szegény hazámnak, hogy minden erőmből dolgozok. A kenyérre is olyan szükség volt, mint a katonára.

1915 és 1919 között alig kaptam 3-4 levelet a férjemtől, mert fogságba esett.”

58. levél: Szalay Ferenc, Cikasziget - „Közepes”

„1908. március 6-án besoroztak katonának, [...] és két teljes évig katonáskodtam. 1910. szeptember 20-án jöttem haza. [...] Jött 1914, a világháború és akkor újra jött a többi szenvedés. Be kellett vonulnom a Magyar Haza megvédésére és be is rukkoltam csapatostemhez Pozsonyba, a 13. honvédokhoz. Kimentünk Galíciába a harctérre Ravaniskához és a többi. Ezután következett a még rosszabb világ, és ott voltam az orosz fronton 1918 áprilisáig. És akkor kaptam 14 nap szabadságot.

A szabadság leteltével újra kimentem a francia frontra és ott voltam egészen november 3-ig. Onnét jöttem haza. Hát bizony, nekem igen kijutott a háborúból, még most is annak betege vagyok. A legnagyobb szomorúságot az okozott, mikor meghallottam, hogy a Magyar Hazámat – vagyis a Magyar Hazánkat – feldarabolták 1918 őszén a körülöttünk lévő nemzetek. Hát nagyon fáj a szívem, mikor ez megtörtént és sokat mondtam, hogy ezért harcoltam négy és fél éven keresztül? A sok szenvedésnek ez lett a jutalma?”

67. levél: Szabó István, Úri - „Közepes”

„1914-ben a világháború kitörésekor elvitték a bátyámat, oda is maradt Przemyslnél, maradt 4 gyermeke. 1914. augusztus 8-án elvitték apámat a saját 8 lovával. Kispesten a Kossuth Lajos téren lebetegedett, már akkor én jöttem a sorba, én föl váltottam. 15 éves voltam, most úgy engedték haza [apámat], hogyha másik embert állítottunk a helyébe. Apám hála Istennek idehaza felgyógyult. De engemet elvittek ám a lovakkal együtt Galíciába. Útirányunk volt Bécsnek és Morvaországnak a vasúti ezreddel, vezetője Káldor főhadnagy úr volt. Megérkezvén Tropauban onnét senkinek sem vissza nem lehetett már jönni, mert körülzártak az oroszok. Nagy erőfeszítéssel a mi katonaságunk vissza bírta

verni az oroszokat, hogy kiszállhattunk a vonatból a lovakkal együtt.

Onnét Jaktárba mentünk, 1 hétig voltunk ott, újra vagonírozni kellett, 1 nap 1 éjjel mentünk vonaton. Elértük Szucint, ahová először akartak vinni. De már ottan nagyon keserű életre jutottunk, széjjelnézvén mit láttunk, mint a sok magyar bajtársak sírjait. A műúton menni nem lehetett, a földúton mégúgy sem. Egész nap szomjan [voltunk] a lovakkal együtt, mert a kutak mind meg voltak mérgezve. Egy napi pihenés és elhelyezés után megkezdtük a Visztula vizén keresztül a jártatást. (De még akkor a híd is úgy rángódott, mint gyermekkorunkban a bölcső. Még karja sem volt, csak le [volt] padlózva.) Jártatás közben jönnek arra a 48-as ezrednek a tréncocsijai. Az iszonyú sárban nem bírtak menni. A parancsnokuk megkéri Káldor főhadnagy urunkat, legyen olyan szíves, adjon neki 10 pár lovat kölcsön, kihúzatni addig, amíg jobb útra nem találunk. Eljövén az este mink még mindig ebéd nélkül vagyunk. Megkérvén a parancsnokot, hogy legyen szíves már visszaengedni bennünket a csapattestünkhöz, erre azt a választ kaptuk revolverét ránk fogva, hogy örüljünk, hogy itt vagyunk. Uram Istenünk, mi lesz velünk! Megsajnálván bennünket a tréncocsisok azt mondták, egyenként visszaszökdöshetünk, ha merünk. Megbeszélvén a dolgot és 1 vagy 2 kilométeres futás után egymást bevárva, és együtt visszakerültünk a többiekhez.

Ezután megkezdtük a vasút berakását 30 kilométer hosszan, majdnem Lublinig volt a vasút. Három vagy négy hétig hordván az ágyúlövedéket és a huszároknak, tüzéreknek a zabot. Ott már majdnem a harmadik baleset ért, mert a jobb kezem elkapta a kerék, és ha a fékesem rögtön le nem fékez, oda van a jobb kezem. Mindezek után eltelve a 4 vagy 5 hét, a muszka csordával a mi haderőnk nem bírván, kénytelenek voltak visszahátrálni. Azon a hajnalon, mikor mi elindultunk Szucinból, a Visztulán felrobbantották a hidat. De a mi katonaságunk 1500 főnyi muszkát előbb átengedvén és le is fegyverezték [őket]. Mi onnét Tarnopolba jöttünk, 36 kilométert csalogattak, hogy majd ott kapunk vonatot, de bizony kaptunk nagy semmit. Onnét Krakkóba menvén 3 napig. 1916. november 10- én menekülnünk kellett, mert 1 óra múlva ott volt az orosz csorda kikerülvén a mi tüzérségi állásainkat.

Krakkóból Zsolnára 5 napig, de lóháton az egész, még onnét Nagybecsre mentünk, ottan már kaptunk vonatot. 1 nap 1 éjjel menvén Budapest Nyugati pályaudvarra értünk, onnét Újpestre mentünk, útközben elesett nekem a ló, mert nagyon kopottak voltak a sarkok és a flaszteren elcsúszott. Az én jobb lábam alámaradt és kificamodott, három hétig betegállományban voltam. Itten a lovaim kicserélték, mert megszakadtak. Ekkor haza üzentem apámnak, hogy én más lovával nem megyek többé el. Ekkor apám kimentett, mert még 16 éves nem voltam. Egy évig idehaza voltam, besoroztak katonának 1917. januárban az 1. honvéd gyalogezredhez. Onnét kivittek az orosz harctérre május utóján Ikalózhhoz, ottan voltam 1918. január végéig. Februári hónapot Lonöba töltöttük, onnét megindultunk gyalog Ukrániába, Kaminec-Podolickibe.

Itt a negyedik baleset ért. Egy 7 és feles ágyút véletlenségből elsütöttem gyújtózsínór nélkül. Kaptam oly tenyérütést, hogy 3 hétig nem tudtam fegyvert fogni. Az volt a szerencsém, hogy az ágyúnak nagyon le volt a csöve és csak a másik ágyúnak a páncélját vágta le. Ha az ágyúnak a csöve följebb áll, akkor a lövedék beszáll Kaminec-Podolickibe az ezredparancsnoksághoz, akkor pedig a rögtönítelő bíróság elé kerültem volna. Akkor pedig a jó Isten tudja, hogy mit kaptam volna érte, még talán fejbélövés is lett volna a vége.

Onnét Proszkurovba mentünk, [majd] 96 kilométert tovább Leticre és Litinbe, innét jöttem haza 10 napi szabadságra sürgönyileg, hogy apám meghalt. 4 nap 4 éjjel utaztam

vonaton, mire hazaértem.”

78. levél: Surányi János, Csécsénypatony - „Közepes”

„Már most elő kell említenem az elmúlt háború eseményeit, mert nekem ez is jelentett valamit. Kérem, nagyon örültem, a Magyar Haza szolgálatában részt vegyek, a hazám védelmében, mert ez bizony illik is egy jóra való emberhez. Védem a hazát és Kedves Királyunkat Isten segítségével. Be is rukkoltam 1916. április elején Pozsonyba és ott voltam két napig. Onnan irányítottak Tatta Továra, 19-es vadász lettem és már május elején [az] egész kiképzést meg is tanultam, aminek nagyon örültem.

Minden legkisebb baj nélkül május elején a 21. marsban benn is voltam, ami Olaszországba volt irányítva - és el is mentünk szerencsésen, kérem, Szlavóniába. Megálltunk: egy Vadász [nevű] őrnagy tartott szemlét, az egracérplaccon [gyakorlótéren]. Én itt [olvashatatlan] szerencsétlenül jártam, a balszárnynon első voltam, [olvashatatlan] csináltunk bizony - nagyon sziklás, köves - és a második kifutásnál bal lábam alá került egy kő. Elrúgtam, de hasra vágódtam, úgyhogy eszméletlenül feküdtem, mert [a kő] éppen bal felől a hasam alá került. Ettől fogva mindig éreztem, hogy fáj, de nem gondoltam, hogy ebből valaha ilyen nagy baj keletkezik. Előbb-utóbb egy kis csomó mutogatta magát, gondoltam, majd elmúlik.

Tovább kerültünk. Keresztül Bosznián, Hercegovinán, innen Nevezinre, egy féltörök várostól egy kilométerre. De ez sem soká tartott, május 28-án aufmars [felvonulás] Oroszország felé, mert a ruszki nagyon támadott. Kérem, vissza Oroszországba: Ladimér Volenckig, két napig masíroztunk, végre elérkeztünk a tűzvonal elé, és itt be lettünk osztva a losonci 29-esekhez. Ezek is vadászok voltak. Ez volt már június 8. vagy 9-én, kérem. Mindjárt négy óra volt, be a tűzvonalba, keresztűz első nap éspedig gépfegyverből. De azért a mi vezénylőnk nagyon jól vezette a harcot. Már következő nap úgy el lett a ruszki kedve véve, elment körülbelül harminc kilométert, addig meg sem mert állni, míg túlerőt nem kapott.

Már most elértük ám a ruszki frontot, de bizony nemigen kedvünkre, mert megint keresztűz alá jutottunk. Már 9 napja nem volt menázs [étkezési ellátmány], mert elsikkasztották, ha jött is. Tehát ez így mégsem mehet. Negyedik nap felsorakoztunk, nem is számítva fegyvergolyóra, [gondolva, hogy a sorakozó] csak gyerekjáték, ahhoz képest hoztak gránátot, srapnelt. Ez volt a mulatság. Szakadatlan [lőttek a mieink], egész nap sötét estig, a Hesz főhadnagy úr parancsára. Esti órákban el lett kiáltva a hurrá és mentünk annak a túlnyomó ellenségnek, ami tízszeresnél is több volt azon a szakaszon, mint mi voltunk. Kérem, odaérünk: százezrével jött és jött [az orosz], akkor már jobbról minket kerítették is be. Főhadnagy úr visszavezényel, már megy is [a hátrálás], de a jobb szárny már nem mehetett, be is volt kerítve. Elöttem 4 ember és én látom, ezek el vannak fogva. Én sem szabadulok! Mindegy, élni vagy halni, én el nem veszítem a parancsnok urat. De hát már körül vagyok véve! Már bökdösnek felém, hej a jégvágóját, ennek fele sem tréfadolog! Vigyázz - ha magyar vagy - magadra, hát én haljak, ne pedig te? Körülöttem egy nagyon erőszakosan áll velem szembe, már háromszor [támadt]. Negyedszer [is] próbált, úgy eltaláltam a jobb kezét, azonnal leesett a fegyvere. [Olvashatatlan mondat.] Egy pillanat és már hátulról engem löktek. Megszédültem, ha az ember a halállal küzd, az esze is meg van erősödve. A fejem fölött hajítottam a fegyveremet és a [olvashatatlan]t. Éktelenül féltek az én bajonettemtől. Egyszer csak csendül a bajonettem, megint úgy talált, a ruszki elesett. Rámentek [a társai], nézték a bajt, így tudtam menekülni, de lőttek utánam, egy a bokámat sebesítette, de azzal menni tudtam. De már elért a baj és útközben el akartam már dőlni, ekkor szólt két kolléga,

maradnak velük. Ők mindjárt a kötszerekkel befászliztak és vezettek ketten a századom után. De én akkor már egészen ki voltam száradva, oldalamból elől-hátul sok vért vesztettem. Én semmit nem tudtam jelenteni, mert még egy szó is nehéz volt. Azután ezredorvos úr a placcon újabb kötéssel szolgált.

Kérem, az ezredorvos úr a piacéről nem akart engedni, hogy valahol el találjak szédülni és ott veszek. De nem bírtam a szomjúságomat tűrni, hogy ő azt parancsolta ellenkezően: vizet innom nem szabad. Elvánszorogtam messzebb kis távolságra, itt aztán mégis egy kevéskét ittam egy kis vizet és megyek tovább. Mit látok? Egy putzer [tishti szolgál] áll a magányos ház előtt, szólít: az ezredes úr parancsára menjek be a lakásba. Igenis megyek. Kérdezi, milyen osztályú katona vagyok. Mikor feleltem, azonnal parancsolt, a putzer adjon jó fekete kávé.

És tovább mentem. Jaj, itt már rettentő sok betegre találtam. Itt be kellett adni a fegyveremet, 10 korona jutalékot kaptam érte és még egy nagyon jó új kötést is kaptam, ami igen jól esett. Ide már jött a pánvágli kocsi [kisméretű tehervagon], ami elszállított Ladimér Volenckiba. És még aznap jött a vöröskeresztes vonat és innen lettünk irányítva Párdubira. De itt nagyon szép kezelésben volt részem 25 napig, innen aztán Komáromba, a Fesztung Ispotályba [a komáromi erőd kórházába]. Itt lettem minősítve mell- és hátfájással 50%-os betegnek és aztán kaptam egyéni szabadságot, ami valójában nem teljesedett, mert 1917. június 18-án behívtak Pozsonyba.

így tehát elmaradtam az én vadászpajtásaimtól, mert a 19-es vadász [ezred] Tattatováról kiment Szerbiába. De kérem, én azt gondoltam, ez mindig kész akarat volt, mert idehaza nagyon sok felmentett volt, restellték, hogy én idehaza legyek. Lett aztán Pozsonyban annyi katona ezen a nyáron, majd nem tudták hová helyezni [őket], lökdöstek kit erre, kit arra. Még ami nem érvényes, vagyis hasznavehetetlenség, nem is írom. Tehát egyszer összeállítanak 60 embert szeptember 10. tájékán, közbük kerültem és mentünk Veszprémbe, Hajmáskérre, tábori őrszolgálatra. Itt azután elbántak velem. Minden második éjjel a legszigorúbb helyre voltam osztva: vagy a rabokhoz, vagy az ispotálykapuhoz. Ez jó [nagy] felelősség [volt] és a Nagy ezredes úr még evvel sem volt megelégedve. Mikor nappal gyakorlatot nem tartatott, sok-sok krumplija volt a tábortól tovább, és a beteg emberekkel vállon hordatta be. Ez engem véglegesen tönkretett és hiába mondtam bajomat, azt mondta: beteg ember nem katona. És azt mondhatom, itt lettem koldussá legjobban.”

82. levél: Fónagy Ács Lajos, Nagyvisnyó - „Közepes”

„A világháborúban annyi szenvedés és megpróbáltatás érte a magyar paraszti ifjúságomat, hogy annyi talán sem azelőtt, sem azután nem volt. Minek volt ifjúságom, mikor kérges kezemmel megkeresett kenyeret is messze a harcok mezején kellett megenni.

Nem örülhettem, hogy ifjú vagyok, nem örülhettem, hogy paraszt vagyok, nem élvezhettem a világ gyönyörűségét, mert tűzben-lázban égett az egész világ. Mi hol északon, hol délen védtük hazánkat, a mi földünket, de még a mai napig is fáj, hogy mindhiába. Hiába szenvedtünk, hiába éhezünk, fáztunk, rongyoskodtunk, kirabolták és megcsonkították a mi magyar földünket. Hazajöttünk leveretten...”

92. levél: Kaposi János, Bajaszentistván

„1914 őszén épp leszereltem volna, de kiütött a világháború. A kaszárnyai életet és a nagy

fegyelmet bírtuk a többi bajtársakkal együtt. Szinte örömmel mentünk a haza védelmére, a székesfehérvári 17-es honvéd gyalogezrednél szolgálván. 1914 augusztusában már Rohotinnál ütközetbe jutottunk. Galíciában, amíg ott voltunk, nem fájt és nem éreztem a haza iránti vágyat, elfoglalta elménket az ottani kötelesség, csak midőn az orosz nyomástól visszajöttünk a Kárpátokba, akkor ébredt ismét bennünk a magyar haza iránti meleg vágy. Vidránynál Mezőlaborc irányába jöttünk át a Kárpátokon. Ott volt egy nagy, magas határkő, az jelezte a magyar határt. Midőn odaértünk, életem első, legnagyobb öröme ez volt, hogy ismét ráléphettem a kedves szép magyar földre. Könnyeztem és könnyezett minden magyar szív. Ha rá gondolok, még ma is. Midőn megláttuk az első magyar nőt, hallottuk ajkáról a szép kedves magyar szót, sírtunk örömünkben. A világháború borzalmairól sokat lehetne írni. Amit átéltem: megsebesültem, sokat szenvedtem, áztunk, fáztunk, sok jó kedves magyar bajtársammal együtt véreztünk a hazáért.”